

СТРУКТУРА ТА ПРИРОДА СОЮЗУ ЄХБ: *історичний ракурс*^[1]

ЗАРОДЖЕННЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКОГО РУХУ НА ПІВДНІ Російської імперії у другій половині XIX століття досить швидко призвело до утворення союзу церков, об'єднаних спільним місіонерським баченням, а також віросповіданням та практиками. Бурхливі історичні зміни, спочатку в Російській імперії а потім в Радянській Росії та СРСР, суттєво вплинули на розуміння природи союзу та практику міжцерковних відносин за рамками помісної церкви. З 1884 по 1990 рік відбулися суттєві трансформації моделі взаємодії між церквами: братство (1884–1905), союз (1905–1935), ВРЄХБ (1944–1990). Ці зміни супроводжувалися досить активними дискусіями як стосовно богословських засад міжцерковної взаємодії, так і що до більш практичних питань структури та форми управління союзом церков. В статті розглядається процес формування та трансформації структури союзу баптистів.

Досить поширене уявлення про союз як парацерковну організацію, що існує лише для реалізації певних завдань та поєднує церкви задля більш ефективного використання наявних ресурсів та виконання задач, які стоять перед помісними церквами. Насправді, таке уявлення не було притаманне

^[1] Текст статті ґрунтується на тезах доповіді, що була прочитана на зустрічі Комітету з реформи структури Союзу (21 грудня 2017, Ірпінь, Україна).

нашим попередникам. Уявлення про союз як парацерковну організацію взагалі було досить маргінальним, хоча його і підтримували такі корифеї братства як Василь Павлов. Навпаки, найбільш поширеним було розуміння союзу як спільноти церков, тобто, певного церковного утворення. Це не перетворювало його на територіальну церкву на кшталт православних помісних церков Болгарії чи Грузії.

Історичний огляд формування структури, управління та розуміння природи союзу ґрунтується на аналізі історичних документів (протоколів з'їздів, статутів, публікацій в деномінаційній періодиці). Це дозволяє відчути інтенсивність та глибину дискусії що до цих трьох елементів. З огляду на обсяг статті автор вимушений уникати розгорнутого викладу та детальної аргументації наведених тез. Більш детальне ознайомлення з поглядами окремих діячів баптизму та поглиблений аналіз їх тез буде запропоновано у монографії, яка зараз в процесі завершення.

ПЕРШІ СПРОБИ (1879–1884)

Перші спроби утворити союз церков датуються кінцем 1870-х – початком 1880-х років. Це намагання створити місіонерський союз на Закавказзі, приєднатися до Германського союзу баптистів та заснувати Євангелічний альянс.

^[2] Виктор Л. Валькевич, *Записка о пропаганде протестантских сект в России и в особенности на Кавказе* (Тифлис: Тип. Канцелярии главноначальствующего гражданской частью на Кавказе, 1900), Прил. I, 35, 37-8. Священик Микола Калістов у статті в *Церковном вестнике* того ж року вказує, що: “На початку жовтня цього року відбулося зібрання в Тіфлісі за участі пресвітерів з Одеси, Владикавказу та інших місцевостей.”

Місіонерська конференція (Тифліс, 1879)

Перша спроба організувати союз датується 1879 роком, коли закавказькі баптисти провели першу конференцію у Тифлісі.^[2] Протоколи Тифліської баптистської церкви (ТБЦ) від 13 травня 1879 фіксують обговорення листа Ратушного з Основи, який просить прийняти їх церкву до місіонерського союзу, але дозволити залишати пожертви в місіонерській фонд у касі церкви та використовувати за власним розсудом. ТБЦ відмовила, пославшись на обов’язковість пожертв у місіонерській фонд.^[3] Під час конференції було прийнято два рішення, важливі для розуміння структури союзу: (а) утворити місіонерський комітет у складі Вороніна, Кальвейта та Павлова, місіонером призначено Павлова, який також мав наглядати за роботою інших місіонерів; (б) обрати пресвітера для Закавказзя та утворити одну спільноту на Кавказі та в Закавказзі. Що й відбулося рік по тому. Певна форма асоціації була вже у 1879. Не маючи формальної організації, вона вже мала формальні вимоги до церков, що хотіли приєднатися до союзу.

У 1880 році церква запросила Йогана Каргеля (Санкт-Петербургу) та Августа Лібіха (Одеса) заснувати церкву та посвятити Павлова на пресвітерське служіння. Ухвалення Маковського циркуляру надала німецьким баптистам свободу зібрань. Місцева влада на

Див. Malxaz Songulasvili, *Evangelical Christian Baptists of Georgia: The History and Transformation of a Free Church Tradition* (Waco, TX: Baylor University Press, 2015).

^[3] Валькевич, *Записка*, Прил. I, 33-4.

^[4] Nicholas B Breyfogle, “Heretics and Colonizers: Religious Dissent and Russian Colonization of Transcaucasia, 1830–1890” (University of Pennsylvania, 1998), 332-3.

Кавказі спочатку застосувала цей закон до всіх, вважаючи російських баптистів “розколом всередині ‘спільноти російських сектантів-молокан”.^[4] Засновуючи церкву та обираючи пресвітера церква виконувала формальні вимоги уряду і могла діяти офіційно. Пізніше її позбавили цього статусу. Також Павлов зміцнював свою позицію визнаного лідера на противагу Вороніну, з яким у нього були певні непорозуміння.^[5] Нарешті, лише правильно заснована церква могла бути у спільноті з іншими церквами.^[6] Вибори та рукопокладення Павлова було визнанням його статусу широкими баптистськими колами, що відкривало двері для контактів та кооперації.

Лібих та Каргель прибувають 10 серпня 1880^[7] а заснування церкви відбувається 17 серпня 1880.^[8] Під час процедури заснування церкви^[9] Лібих запитує спільноту, чи бажає вона приєднатися до Германського союзу баптистів. Коли Павлов попросив пояснити мету союзу, Лібих відповідає: “Мета вказаного союзу полягає, перш за все, у підтримці та поширенні місії; потім, для обопільної підтримки церков, а також для того, щоб виконати слова Спасителя ‘щоб всі були одне’ та продемонструвати єдність

світові”.^[10] Таким чином, протокол вказує на елементи взаємозалежності та приналежності церков до більшої церковної спільноти, мета якої, окрім всього іншого полягає в єдності, що вкорінена в єдності Отця та Сина та місії, що наслідує Христа.

Спроби утворення Євангелічного Альянсу (1884)

Полковник Василь Пашков та граф Модест Корф хотіли утворити організаційну єдність російських євангельських віруючих у формі альянсу за зразком Євангелічного альянсу у Великій Британії.^[11] Статус та активна участь у підтримці багатьох євангелізаційних ініціатив зробили їх дуже впливовими серед російських євангелістів. У 1884 вони скликали у Санкт-Петербурзі першу конференцію, присвячену питанню єдності. Подія зібрала більш ніж сімдесят учасників з різних євангелічних груп. Ці спроби зазнали поразки внаслідок нездатності різних груп здолати теологічні відмінності. Нажаль баптисти зайняли дуже жорстку позицію відносно відкритого причастя та хрещення у дитинстві, і це було однією з причин, чому спроба не вдалась. Ситуація погіршилася, коли Пашкова було вислано з Росії у 1884.^[12]

Щу якість тексту див. Алексій, *Матеріали*, 637-40.

^[10] Валькевич, *Записка*, Прил. I, 45-47; Алексій, *Матеріали*, 640.

^[11] Andrey P Puzynin, *The Tradition of the Gospel Christians: A Study of Their Identity and Theology during the Russian, Soviet, and Post-Soviet Periods* (Eugene, Or.: Pickwick Publications, 2011), 72-3; див. також Gregory L. Nichols, *The Development of Russian Evangelical Spirituality: A Study of Ivan V. Kargel (1849–1937)* (Eugene, Or.: Pickwick Publications, 2011), 121-4, 243-5; Валькевич, *Записка*, 157-8, 188-90.

^[12] Edmund Heier, *Religious Schism in the Russian Aristocracy 1860-1900: Radstockism and*

^[5] Heather Jean Coleman, “The Most Dangerous Sect: Baptists in Tsarist and Soviet Russia, 1905–1929” (University of Illinois at Urbana-Champaign, 1998), 50-3.

^[6] Cf., звернення до церкви в Ново-Софіївці, яка не є “самостійною церквою тому що не має пресвітера, не самокерована, і належить до російської церкви Айнлаге.” Алексій (Дороднищын), *Матеріали для истории религиозно-рационалистического движения на юге России во второй половине XIX столетия* (Казань: Центральная типография, 1908), 581-2.

^[7] Валькевич, *Записка*, Прил. I, 45.

^[8] Ibid.

^[9] Валькевич, *Записка*, Прил. I, 45-7; кра-

БРАТСТВО (1884-1905)

Йоган Вілер, член церкви братських менонітів у Рюкенау, намагався об'єднати різні групи віруючих на півдні Російської імперії через спільну місіонерську роботу.^[13] Він організував низку місіонерських конференцій, які збирали учасників з України, Кавказу, Закавказзя і дали початок Російському баптистському союзу. Вілер добре розумів, що робити, оскільки з 1872 року обіймав посаду голови Місіонерського комітету церкви Братських менонітів та служив роз'їзним проповідником.^[14] Його погляди узагальнено у листі до донорів з проханням підтримати новоутворений союз.^[15] Головне завдання союзу “систематичне здійснення місіонерського повеління”.^[16] Програма включала (а) відвідини розпорошених церков та місіонерських станцій; (б) плекання місійного духу серед віруючих; (с) підтримка єдності між спільнотами; (д) євангелізація.^[17] Ця програма втілювалася через низку конференцій з 1882 до 1904 на півдні імперії.^[18]

Структура союзу

Утворений в Ново-Василівці 30 квітня – 1 травня 1884 союз отримав назву *Конференція віруючих хрещених хрис-*

Pashkovism (The Hague: Nijhoff, 1971).

^[13] Див. Lawrence Klippenstein, “Johann Wieler (1839-1889) Among Russian Evangelicals: A New Source of Mennonites and Evangelicalism in Imperial Russia,” *Journal of Mennonite Studies* 5, no. 5 (1987); Johannes Dyck, “Moulding the Brotherhood: Johann Wieler (1839-1889) and the Communities of the Early Evangelicals in Russia” 2007.

^[14] Dyck, “Moulding the Brotherhood,” 46, 60.

^[15] Klippenstein, “Johann Wieler.”

^[16] *Ibid.*, 52.

^[17] *Ibid.*, 55.

^[18] Зустрічі у Рюкенау, Таврійська губернія (20-23 травня 1882), Ново-Василівка (30 квітня – 1 травня 1884), Владикавказ (3-6

трян, так званих *Баптистів, півдня Росії та Кавказу*^[19] та коротке ім'я *Братство*. Він складався, головним чином, з представників російських та українських церков^[20] та ґрунтувався на принципах братства – горизонтальної, не ієрархічної асоціації церков. Представники церков брали на себе відповідальність за місію, взаємну підтримку та заохочення. Братство нагадувало вільну асоціацію з тією різницею, що це союз церков а не особистостей. Всі церкви, що бажають бути у спільності, мають надсилати своїх представників на конференцію.^[21] Це задавало певний формат: братство означало спільність та постійну участь у його справах. Листування було недостатньо, представництво під час щорічних конференцій було обов'язковим.^[22] Практика спілкування визначалась як умова для існування здорового союзу і не означала втручання в справи помісних церков.

Організаційно *братство* існувало у формі союзу церков. Засади такого союзу або об'єднання сформульовано у статті “Про братський союз”, яка є першою спробою описати союз, його зв'язки з помісними церквами а також його повноваження та рамки цих повноважень.^[23] Автор статті стверджує, що помісні церкви можуть вільно

квітня 1885), Кубанська область (26-30 грудня 1886), Нікольське (29 грудня 1887 – 1 січня 1888), Нікольське (1889), Нікольське (1-10 січня 1890), Горька Балка (10-18 січня 1891), та Ростов-на-Дону (1895), Царицин (1898), Ростов-на-Дону (1902), Царицин (1903), Ростов-на-Дону (1904).

^[19] Алексій, *Матеріали*, 569.

^[20] Вони представляли Таврійську, Катеринославську, Херсонську губернії та Санкт-Петербург. Тифліська церква змогла прислати листа з пропозиціями по місіонерським питанням. Шестеро гостей представляли євангельських молокан (Захар'ївці).

^[21] *Ibid.*, 582-3.

^[22] Алексій, *Матеріали*, 582-3.

долучатися до союзу та виходити з нього: “не має бути примусу, оскільки помісна церква по Слову Божому має бути автономна та незалежна.”^[24] Пропозиція Лібіха до Тифліської баптистської церкви приєднатися до Германського союзу баптистів узгоджується з цією моделлю: помісна церква має прийняти запрошення, вона надсилає запит союзу прийняти її у спільноту та формально приєднується до союзу, надіславши делегатів на щорічне зібрання, під час якого її приймають у спільність.^[25] Однак богословське пояснення Лібіхом необхідності бути у союзі є більш глибоким аніж у статті “Про братський союз”. Автор вказує на прагматичні причини об’єднання помісних церков та їх ресурсів задля здійснення місіонерської діяльності в середині та за межами батьківщини, що є головним завданням союзу.^[26] Друга задача — об’єднання розпорощених спільнот та їх служителів, що є особливо важливим на початкових стадіях їх існування.^[27] Членство у об’єднанні церков передбачає не лише формальний зв’язок, коли церкви делегують частину своїх повноважень обраним служите-

^[23] Валькевич, *Записка*, Прил. III, 2.

^[24] *Ibid.*, 2.

^[25] Алексій, *Матеріали*, 640.

^[26] Валькевич, *Записка*, Прил. III, 2.

^[27] *Ibid.*, 3.

^[28] *Ibid.*

^[29] *Ibid.*, 4.

^[30] Наприклад, в Рюкенау депутати вирішили надсилати благовісників у місцевість, що була визначена Місіонерським комітетом. Це було зроблено задля запобігання дублювання зусиль (див. Алексій, *Матеріали*, 561-2); визначали грошову компенсацію згідно з часом зайнятості благовісників (*Ibid.*, 564-565); благовісники мали звіщати євангелію, а також відвідувати інші церкви для спілкування та узгодження практик (*Ibid.*, 560, 564, 565).

^[31] Грошова компенсація наслідувала стандарти, що були прийняті німецькими брата-

лям, уможливаючи їх служіння на благо Царства Божого,^[28] але й дещо більш глибоке. Коли рішення помісної церкви зачіпає інтереси братства, вона має повідомляти про своє рішення сусідні церкви, виходячи з взаємної поваги.^[29]

Управління союзом

Управління союзом відбувалось за допомоги щорічної конференції, місіонерського комітету та євангелістів/вчителів.

Щорічна конференція

Конференції *Братства* спочатку були утворені навколо підтримки місії. Вони керувалися Вілеровим розумінням мети та завдань союзу. Представники визначали нові місця служіння,^[30] призначали місіонерів, визначали гонорар, вирішували інші місіонерські проблеми.^[31] Конференції також вирішували теологічні (відношення до трясунів), церковно-практичні (шлюб, рамки влади служителя, рукопокладення, Вечеря Господня, омовіння ніг, церковна дисципліна),^[32] етичні (борги та лихварство, влада батьків над дітьми).^[33] В цьому ми (Алексій, *Матеріали*, 571); інші питання стосувались грошових зборів кожні три місяці у місійний фонд (Алексій, *Матеріали*, 574, 603, 608); благовісники на підтримці Місіонерського комітету підкорялись рішенням комітету та були підзвітними щорічній конференції; церкви Північного Кавказу могли утримувати окрему місійну касу та призначати благовісників на місцях з однією умовою — підтримувати єдність зі всім братерством (Алексій, *Матеріали*, 575-6).

^[32] Вочевидь це вказувало на менонітські практики. Протоколи залишають враження напруги між Тифліською групою та представниками Херсону та Тавриди, див. Алексій, *Матеріали*, 590-1.

^[33] Практики на кшталт подорожування пароплавами, влада батьків над дітьми, їзда верхи в неділю тощо, були ознаками соц-

сенсі вони функціювали як регіональні церковні собори. Рішення відрізнялися за значенням: питання місії — обов'язкові для всіх членів союзу; доктринальні та конфесіональні рішення не обов'язкові але бажані задля догматичної єдності церков; рішення загальні, що не стосуються догматичних правил, залишали на розсуд церков.^[34] Головна мета союзу — місія — потребувала колегіальних рішень, хоча прийняття рішень не було сліпим — помісна церква могла схвалити чи відкинути його.^[35]

Місіонерський комітет

Протоколи не дають детального опису місіонерського комітету. Скоріш за все, в нього входили голова, скарбничий, а також всі представники церков, що були присутні під час щорічного з'їзду, або всі постійні місіонери. Тим не менш, всі вони представляли церкви, що утворювали *Братство*. Вілер головував з 1882^[36] по 1885 рік, коли покинув Росію, уникаючи арешту.^[37]

За головування Мазаєва з 1885^[38] комітет трохи змінив свою роботу. Він став більш централізованим. У 1886 конференція передала помісним церквам право обирати членів комітету, скоротила його кількість з дев'ятнадцяти до дев'яти членів та збільшила регіони, які вони представляли.^[39] Це призвело до більш інтенсивної взаємодії церков та формування субрегіональних груп, що пізніше утворили районні асоціації. Це був важливий крок: "По мірі скорочення кількості членів Комітету та збільшення кількості місіонерів зростала впливовість членів Комітету, котрі ставали важливими лідерами досить суттєвих помісних організацій, що помалу наближались до асоціацій, схожих на Германські баптистські братства".^[40] Цей крок безперечно мав позитивні наслідки для ефективності роботи Комітету але зменшив безпосередній вплив церков через делегатів. Також відбулася централізація керівництва. Так у 1888 Мазаєв отримав посаду "керівник справ союзу".^[41] Документ не уточнює функції, але у 1889 Мазаєв мав право призначати короткострокових євангелістів, але не міг використовувати для цього місіонерський фонд.

Євангелісти

Функція євангелістів полягала не лише в поширенні Євангелії серед невірних але й в узгодженні практик та посилення спільності серед помісних церков.^[42] Церкви потерпа-

Євангелісти

Німеччини, див. Klippenstein, "Johann Wieler," 57.

іальної нерівності, що було дуже важливим для меккан. Порівняй протоколи Тифліської церкви, Валькевич, *Записка*, Прил. I, 37 та пропозицію В.В. Іванова з реорганізації баптистських церков у Закавказзі у Алексій, *Матеріали*, 687-8.

^[34] Алексій, *Матеріали*, 580-1.

^[35] Ibid., 581.

^[36] Алексій, *Матеріали*, 557-69. Це була єдина об'єднана конференція. Німецькі віруючі побоювалися звинувачень у прозелітизмі; див. Ducky, "Moulding the Brotherhood," 80.

^[37] Ducky, "Moulding the Brotherhood," 91; Кліппенштайн стверджує, що Вілер був вимушений виїхати у 1885, виправившись до Румуну та Гамбургу; по поверненні на Молочну у лютому 1886 він відразу виїхав до

^[38] Про Мазаєва див. Paul D Steeves, "The Russian Baptist Union, 1917-1935: Evangelical Awakening in Russia" (1977), 30-3; Н.А. Левинданто, "Памяти Дея Ивановича Мазаева," *Братский вестник* 2-3 (1953): 95-8; Александр Нагирняк, "Дея Иванович Мазаев," *Братский вестник* 1 (2008): 31-42.

^[39] Члени комітету представляли Кавказ, Закавказзя, Кубань, Таврійську, Херсонську, Київську та Катеринославську губернії.

^[40] Валькевич, *Записка*, 71, 109-11.

^[41] *История евангельских христиан баптистов В СССР* (Москва: Союз евангельских христиан-баптистов, 1989), 129.

^[42] Алексій, *Матеріали*, 559, 560, 564, 565.

ли від браку ґрунтового вчення та розуміння як впорядкувати своє спільне життя. Пресвітеріанський місіонер, що у 1875 та 1879 роках відвідав Тіфліс, зауважив: “невеличкі спільноти, що насадив пан Павлов, потерпають від браку належного нагляду”.^[43] Це було вірним і п’ятнадцять років по тому у 1895, коли Василь Іванов у листі до Гелени Кірхнер чітко сформулював проблему: “Всі громади нашого братства (баптистів), що налічують вже не десятки а мабуть сотні, добре організовані і духовне життя рухається вперед. [...] Але слід зазначити, що всі ці спільноти, що складаються з простих нерозвинених людей, потребують нагляду та дійсного апостольського піклування. Всі ці новоутворені спільноти не можуть стояти на власних ногах та потребують, щоб їх хтось постійно відвідував”.^[44]

Функцію нагляду та піклування виконували євангелісти, відвідуючи церкви та станції, виховуючи місійний дух, підтримуючи єдність та любов між громадами.^[45] Так у 1882 Ратушний розповів про відвідини сіл поряд з Основою, запропонував “частіше відвідувати цих братів щоб з’єднати їх в одних думках згідно вчення Євангелії”.^[46] Інший спосіб зміцнення церков полягав у взаємних відвідинах братами сусідніх церков, що компенсувало відвідини євангелістів та заохочувало формування спільнот церков у

місцевості.^[47] Текст протоколів вказує на наявність двох типів євангелістів: “з владою”^[48] та “без влади”.^[49] Ця характеристика стосується права хрестити. Валькевич додає, що “влада” означає, що ці євангелісти також могли поставляти служителів в церквах.^[50] Ті, що “без влади” могли лише проповідувати.

Природа союзу

Протягом цього періоду розуміння природи союзу церков ґрунтується на понятті *братство*, котре виражає самоусвідомлення, вкорінене в еклезіології вільних церков та в Біблії, а також пояснює структуру союзу.

Це поняття вживали німецькі меноніти, які усвідомлювали себе “братством” та утворювали особливу етно-конфесійну групу, обмежену колоністами.^[51] Воно не мало поділу на “клір-мир” та охоплювало “усіх дорослих чоловіків спільноти”.^[52] Братські меноніти перетворились на спільноту віри що близька до ранніх анабаптистських *Gemeinde* чи *Bruderschaft* Шляйтхаймського віросповідання.^[53] Конфесійний елемент ввели пієтисти Йохан Бонекемпер та Едвард Вюст, які вчили, що братство ґрунтується на спільній вірі, досвіді навернення та нового народження. З цього постає нова єдність Божих дітей та правдива спільність.^[54]

^[43] Songulasvili, *Evangelical Christian Baptists of Georgia*, 71.

^[44] Валькевич, *Записка*, Прил. III, 26.

^[45] Klippenstein, “Johann Wieler,” 55.

^[46] Алексій, *Матеріали*, 560, курсивом додано. Алексій, *Матеріали*, 572.

^[47] Алексій, *Матеріали*, 564, 565.

^[48] Алексій, *Матеріали*, 606.

^[49] Алексій, *Матеріали*, 601.

^[50] Валькевич, *Записка*, 77. Немає інших доказів цьому твердженню, хоча протокол конференції 1889 містить рішення задовіль-

нити прохання церкви в Нікольському рукопокласти у пресвітери брата Фоміна, що означає, що церква мала обрати кандидата, а право рукопокладати та поставляти належить союзу, див. Алексій, *Матеріали*, 608.

^[51] Dyck, “Moulding the Brotherhood.”

^[52] Алексій, *Матеріали*, 12-3.

^[53] “The Schleithem Confession,” in *Baptist Confessions of Faith*, ed. by William L. Lumpkin (Valley Forge: Judson Press, 1969), 25-6.

^[54] Dyck, “Moulding the Brotherhood.”

У 1873 році під час обшуку у домі Ратушного вилучено текст *Правила віросповідання новонаверненого братства*.^[55] Документ укладено раніше з допомогою Вілера.^[56] Віросповідання уклали представники декількох громад — Основа (Ратушний), Любомирка (Рябошапка), Ігнатівка (Капустя), Полтавка (Кушнеренко) — та надіслали його у свої громади, які “погодилися сформуванати баптистське братство на цій основі”.^[57] Таким чином, *братство* нагадує перші баптистські асоціації у Англії,^[58] що поєднували громади у географічній місцевості, або “баптистську громаду в Закавказзі” Іванова.^[59] Після 1884 *братство* вживали не розрізняючи, інколи в одному й тому ж документі, по відношенню до помісної громади вірян — “делегат того ж братства”,^[60] регіональної групи церков — “все Закавказьке братство,”^[61] конфесійної спільноти — “в спільнотах віруючого менонітського братства”^[62] і також всіх баптистських церков — “всі громади нашого братства (баптистів)”.^[63] Російсько-українське *Братство* об’єднане навколо спільного досвіду навернення, нової віри та спільних практик, в той час, як доктрина маркувала межу між “нами” та “ними”. *Правила віросповідання* будуються на двох концепціях: по-перше, це концепція видимої церкви, до якої долу-

^[55] Алексій, *Матеріали*, 477-82.

^[56] Алексій помилково приписує його Бонекемперу, див. Алексій, *Матеріали*, 477. Klippenstein, “Johann Wieler,” 50; cf. Валькевич, *Заниска*, Прил. V, 135.

^[57] Klippenstein.

^[58] B.R. White, *The English Baptists of the Seventeenth Century* (Didcot: Baptist Historical Society, 1996), 64-70. Н. Leon McBeth, *The Baptist Heritage: Four Centuries of Baptist Witness* (Nashville, TN: Broadman Press, 1987), 95-8; Frank Russell Bennett, *The Fellowship of Kindred Minds: A Socio-Theological Study of the Baptist Association* (Atlanta, Ga.: Southern

чаються через хрещення;^[64] по-друге, це спільнота святих, що виходить за рамки помісної церкви і включає всіх вірних.^[65]

СОЮЗ (1905–1935)

В ці роки відбувалися суттєві трансформації, що найбільше зачепили структуру та модель управління союзом. Розуміння природи союзу також обговорювалось, але не виходило за рамки концепції братства та союзу церков.

Структура союзу

Процес розгалуження союзу: відділи, райони

Географічне поширення та кількісне зростання баптистських церков поставило союз перед проблемою неадекватності горизонтальної та централізованої структури. Під час з’їздів з 1907 по 1911 було запропоновано ввести “відділи” та “райони”. Відділи охоплювали церкви, розпорошені по територіям що охоплювали декілька адміністративно-територіальних одиниць і знаходились у віддаленні від центральних районів країни. Райони охоплювали менші адміністративно-територіальні одиниці (губернія чи область) та представляли інший структурний рівень, аніж відділи.^[66] Вони мали б зосередитися на духовній

Baptist Convention, Home Mission Board, 1974), 12.

^[59] Алексій, *Матеріали*, 689.

^[60] Алексій, *Матеріали*, 561, 564, 565, 575.

^[61] Ibid., 565.

^[62] Ibid., 578. Тут посилання на практики Братських менонітів.

^[63] Валькевич, *Заниска*, Прил. III, 20.

^[64] Ibid., 480.

^[65] Алексій, *Матеріали*, 479, курсив додано.

^[66] Протоколи та звіти з’їздів в Одесі та Омську див. *Бантисм* 4 (1907), 8-9, 12-17; Новоузенську та Харкові у *Бантисм* 2 (1908), 18-19, 28-29; Песках у *Бантисм* 8

підтримці церков, щоб не зашкодити союзу.^[67]

У Ростові-на-Дону (1907) утворили відділи союзу в Омську та Благовещенську, заохотили проведення районної конференції в Одесі.^[68] В Києві (1908) було ухвалено, що відділи мають узгоджувати дії з Союзом та підтримувати єдність.^[69] У Москві (1911) Голяєв запропонував об'єднати громади у європейській частині країни у райони та призначити старших пресвітерів для нагляду.^[70] Ці кроки були викликані бажанням узгодити спонтанні ініціативи знизу, які загрожували єдності союзу, а також побоюванням, що згортання свободи в державі може заблокувати централізоване управління союзом.^[71] У Владикавказі (1917) райони скасували але зберегли відділи у Сибіру, на Далекому Сході^[72] та Туркестані.^[73]

Між 1908 та 1926 роками союз перебував у стані неузгодженості: помісні церкви могли входити до району чи відділу або напряму до союзу. У 1925 році союз складався з шести відділів, двадцяти дев'яти районів, що не входили у відділи та двадцяти п'яти по-

місних церков, що не належали до районів.^[74] Стосунки, відповідальність та повноваження районів, відділів та союзу були неузгоджені. Це нагадувало “старий будинок, який довго та безладно перебудовували та розширювали”.^[75] Ситуація покращилась лише у 1926 році, коли було прийнято федеративну модель.^[76]

Конфігурація союзу

Пропозиція утворювати райони викликала спротив, уособленням якого був Дей Мазаєв. Його погляди можна узагальнити у двох тезах: райони більше шкодять чим допомагають союзу;^[77] якщо й утворювати райони та відділи то це має робити союз.^[78] У 1917 він стверджував, що утворення районів “перетворило наш колись тісно зв'язаний союз, одне ціле, у стадо без пастиря”^[79] та схвалював “поновлення союзу в його колишній формі та рішуче скасування розділення союзу на райони, яке так зашкодило нам”.^[80]

Дискусії у 1924–1925 викликали посилення регіональних відділів. Павло Дацко та Яков Вінс відстоювали кон-

(1908), 19-20; Ростові-на-Дону, Києві, Полтаві у *Бантист* 10 (1908), 19-20; Миколаєвці у *Бантист* 8 (1909), 11-12; Ставропіллі у *Бантист* 13 (1909), 17-20; Костянтинівці у *Бантист* 2 (1909), 13-14.

^[67] М. Тимошенко, “Съезд баптистов в Москве,” *Бантист* 9 (1911), 367.

^[68] “Протокол заседаний конференции,” *Бантист* 2 (1907), 21.

^[69] “Протокол заседаний съезда,” *Бантист* 8 (1908), 18.

^[70] Тимошенко, “Съезд баптистов в Москве,” 367; Н.А. Левинданто, “О служении старших пресвитеров,” *Братский вестник* 1 (1956), 48.

^[71] Steeves, “The Russian Baptist Union,” 82-83.

^[72] *Первый свободный съезд русских баптистов всей России*, (Баку, 1917), 13-14.

^[73] *Первый свободный съезд*, 15.

^[74] “Список отделов, райнов союза бапти-

стов и их адреса,” *Бантист* 3 (1925), 22; “Запись заседаний пленума совета союза баптистов СССР, состоявшегося в Москве 5-12 декабря 1925 года (М.: Союз баптистов СССР, 1926), 28

^[75] Steeves, “The Russian Baptist Union,” 218.

^[76] *26 Всесоюзный съезд баптистов СССР: протоколы и материалы* (М.: Издание Федеративного союза баптистов, 1927 [машинопись]), 2.

^[77] Мазаєв, “К протоколу,” *Бантист* 13 (1909), 20.

^[78] Мазаєв, “К протоколу,” *Бантист* 13 (1909), 20.

^[79] Д.И. Мазаєв, “Нечто о съезде,” *Бантист* 1 (1917), 13.

^[80] Мазаєв, “Нечто о съезде,” 14; думку про скасування районів див. у А.С. Ананьин, “Объединение общин баптистов,” *Бантист* 11-12 (1926), 16.

цепцію федеративного союзу, який складається з незалежних регіональних союзів.^[81] Олександр Ананьїн та Михайло Тимошенко наголошували необхідність одного союзу з районами та відділами але з більш ясним розподілом повноважень.^[82]

Тимошенко вважав, що “розділення баптистів на окремі союзи відповідно до політичних чи національних кордонів буде шкодити ділу єдності та узгодженості”.^[83] Він пропонував передати організаційну та адміністративну відповідальність центру а районам та відділам зосередитися на духовному спілкуванні, настанові у вірі, та християнському житті. Повноважні представники центру мають реалізувати головні рішення у районах та відділах.^[84] Така схема є гармонійною та потребує менше коштів та енергії. В іншій статті Тимошенко пропонує *via media* щоб збалансувати повноваження союзу, відділів та районів. Так місіонерська робота, друк літератури та навчання служителів концентрується в союзі; представники центру очолюють відділи, які займаються благовістям згідно затвердженому плану; райони зупиняють євангелізаційну роботу, дозволяючи церквам працювати на помісному рівні, та фокусуються на поглибленні духовного життя та навчання церков через ділові та настановні з’їзди та на виконанні рішень союзу.^[85]

Практики: настановні конференції, старші пресвітери

Швидке кількісне примноження та недостатня увага духовному росту та утворенню церков вимагала нових дій. Це намагалися досягати через настановні з’їзди та роботу старших пресвітерів.

З’їзди ставили за мету “краще ознайомлення з Божим словом та спілкування одного з одним”^[86] помісних спільнот у безпосередній близькості. Конференції мали охоплювати не лише служителів а й членів церкви,^[87] зачіпати теми духовного зростання та життя по Духу, використовувати спільну та особисту молитву, проповіді та навчання зі Слова Божого.

Транслокальні служителі (старші пресвітери, євангелісти, вчителі) приймали участь у навчанні церков, рукопокладенні пресвітерів та вирішенні складних дисциплінарних та догматичних питань.

Управління союзом

Структура правління союзу змінювалась тричі: президентська (1905–1917), колегіальна (1918–1923) та знов президентська (1924–1935).

В 1907 році Павлов розробив статут, що ґрунтувався на статуті Германського союзу баптистів.^[88] Альтернативна версія була запропонована з’їздом у Ростові-на-Дону.^[89] Дві версії відріз-

[81] *Запись заседаний пленума*, 16. П.Я. Дацко, “Союз баптистов и его деятельность,” *Баптист Украины* 5 (1926), 41; П.Я. Дацко, “О форме управления делами союза баптистов СССР,” у *26 Всесоюзный съезд*, 93-98.

[82] Ананьїн, “Объединение общин баптистов,” 12-19. М. Тимошенко, “Союз баптистов и его деятельность (в порядке обсуждения),” *Баптист* 11-12 (1926), 20-21; стаття Тимошенко має ідентичну назву зі статтею Дацко та критикує пропозицію Ананьїна.

[83] Тимошенко, “Согласованность работы,” 29.

[84] Ibid.

[85] Ibid., 20, 21.

[86] “Протокол съезда представителей баптистских общин,” *Баптист* 22 (1909), 18.

[87] “Назидательные съезды для верующих,” *Баптист* 6 (1912), 9-11. Балихин, “Мысли по вопросам программы,” 11. Мазаев, “О наших нуждах,” 12.

[88] Павлов, “К реорганизации нашего союза,” 26-30; В. Павлов, “Беседы ‘Баптиста’,” *Баптист* 35 (1910), 276.

[89] “Протокол,” *Баптист* 10 (1909), 18-19;

нялися складом союзу, цілями, та формою управління. У 1910 році в Петербурзі була узгоджена наступна модель правління: найвищий орган — щорічний з'їзд на якому обирають строком на рік правління (голова, заступник голови, секретар, заступник секретаря, скарбник та три кандидати).^[90] Правління зустрічається не менше разу на рік, може запрошувати, затверджувати та відкликати євангелістів, визначати райони їх роботи та готувати порядок денний щорічних з'їздів.^[91]

У 1925 році Тимошенко запропонував покращити схему правління. Вищий орган — всесоюзний з'їзд, який обирає правління (3-5 людей) та членів ради союзу (15 людей). Рада зустрічається не менше двох раз на рік (пленум). Пленум складається з голів відділів та районів, постійних євангелістів та особистих членів, рекомендованих радою союзу. Рішення з'їзду обов'язкові для правління, ради та пленуму. З'їзд визначає форму правління союзу та затверджує/скасовує рішення між з'їздами.^[92] Схема була схвалена у 1926. Перехід до федеративної моделі змінив кількість членів у раді (голова, секретар та скарбничий, представники регіональних союзів та персонально обрані члени),^[93] яка залежала від членів союзу (один від 15000 і більше тисяч; три від 40000

Павлов, “Беседы ‘Баптиста’,” 276. Незрозуміло, про яку зустріч йдеться; див. В. Павлов, “Нам пишут. Письма с пути,” *Баптист* 24 (1909), 21. З'їзд у Ростові-на-Дону (27 вересня—7 жовтня 1909) був чисельним, але протоколи не вказують на рішення що до статуту, див. “Протокол съезда представителей баптистских общин,” 15-18. Звіт про Санкт-Петербурзький з'їзд вказує, що в Ростові-на-Дону обговорювали Проект №2, див. Н. О[динцов], “Съезд баптистов в С.-Петербурге,” 304.

^[90] “Проект устава союза русских евангельских христиан баптистов,” *Баптист* 44

і більше тисяч). Ради регіональних союзів обирають та делегують своїх представників.^[94] Члени ради є повноважними представниками союзу, відповідальними за впровадження рішень з'їзду та цілей союзу.^[95]

Колегіальне правління було вимушеною мірою протягом найбільш неспокійного часу 1917-1919, коли члени правління не могли подорожувати а з'їзди не проводилися. Михайло Тимошенко та Павло Павлов утворили “колегію” до наступного з'їзду. Було запрошено поважних “патріархів” Василя Павлова та Івана Шилова.^[96] Колегія координувала діяльність союзу, особливо перемовини з Союзом євангельських християн щодо злиття. У 1920 делегати офіційно затвердили колегіальну модель правління.^[97] З'їзд залишався вищим органом, що обирає правління, яке складається з трьох членів та п'ятьох кандидатів, два з яких мають право дорадчого голосу. Також обирається рада, зо складається з двадцяти членів. Модель діяла до 1924, коли пленум вирішив перейти знов до президентської моделі.^[98]

Природа союзу

Протягом цього періоду було два підходи до розуміння природи союзу: добровільна асоціація (осіб) та союз церков.

(1910), 350; див. також *IV Всероссийский съезд евангельских христиан баптистов* (Ст Петербург, 1910), 25.

^[91] “Проект устава союза,” 351; У 1917 Правління складалось з 12 членів, включно з головою, див. “Первый свободный съезд,” 14.

^[92] *Ibid.*

^[93] *Ibid.*, 102.

^[94] *Ibid.*

^[95] *Ibid.*

^[96] *Отчет всероссийского съезда евангельских христиан баптистов*, 8-9.

^[97] *Отчет всероссийского съезда*, 18-19.

^[98] “Съезд пленума совета,” 5. *26 Всесоюзный съезд*, 29.

Добровільна асоціація (осіб)

Уявлення про союз як добровільну асоціацію осіб пропагував Василь Павлов, який визначав його як “окремі суспільства, що існують самі по собі зі своїми статутами та рішення яких не є обов’язковими для помісних церков”.^[99] Погляди Павлова дуже нагадують погляди Едварда Гіскокса, сформульовані у відомій книзі з устрою баптистських церков.^[100] Ця модель ґрунтується на крайньому розумінні автономії помісної церкви та уявленні, що вселенська церква є лише розумовим образом.^[101]

Для Гіскокса асоціація – це невеличка організація в обмеженій місцевості (штат чи декілька штатів)^[102] що поєднує церкви в безпосередній близькості. Церкви з’єднуються на “простій основі спільності задля взаємної допомоги та наряд”.^[103] Асоціація – це організація пасторів та представників, які зустрічаються щороку з ділових питань; та географічна територія, де розташовані церкви.^[104] Асоціації мають лише людські повноваження^[105] і є “зручними” для християнського служіння, натомість церква є “необхідною”.^[106] Тут Гіскокс розрізняє те, що є сутнісним – церква – та що є просто корисним – асоціація.

^[99] В.Г. Павлов, “Правда о баптистах,” *Бантмуст* 46 (1911), 361-2.

^[100] Павлов, “Правда о баптистах,” *Бантмуст* 46 (1911), 361-2; пор. Hiscox, *The New Directory*, 336. Також див. посилання на Вільяма Джонса (William Jones, 1762–1846) стосовно вальденців, Йохана Лоренца фон Мосхейма (Johan Lorenz von Mosheim, 1693–1755) стосовно голандських анабаптистів, та Людвіга Келера (Ludwig Keller, 1849–1915) стосовно німецьких анабаптистів.

^[101] Гіскокс, “Христианская церковь,” *Бантмуст* 23 (1910), 178; cf. James Robinson Graves, *Old Landmarkism: What Is It?* (Baptist Book House: Graves, Mahaffy & Co., 1880), <http://archive.org/details/oldlandmarkismw00>

Розрізнення організації та території допомагає Гіскоксу постулювати особисте членство в асоціації. Таким чином членом може бути лише особа, в той час як церква приймається у “спілкування та співпрацю”.^[107]

Варіація такої моделі зустрічається у Якова Вінса у “*Наших баптистських принципах*”.^[108] Суттєва різниця полягає в тому, що Вінс визнає, що у разі вирішення конфліктних ситуацій, рішення обраних служителів є “остаточним та не може бути опротестоване обома сторонами оскільки через нього [комітет] *Божа вселенська церква, зібрана задля цього у своїх представниках, винесла своє рішення*”.^[109]

Об’єднання церков

Найбільш поширеним та нормативним розумінням природи союзу є розуміння союзу як об’єднання церков. Разом з ствердженням автономії помісної церкви цей погляд присутній у офіційних документах, деномінаційній періодиці та наявний у практиках союзу. Самий ранній статут союзу визначає його так “Союз російських баптистських церков, що складається з тих церков, які подали запит та були прийняті загальними зборами союзу на підставі їх запити”.^[110] Помісні церкви делегують представ-

gravgooг, 38. Пор. Павлов, “Правда о баптистах,” *Бантмуст* 46 (1911), 361-2.

^[102] Гіскокс, “О союзах,” *Бантмуст* 49-52 (1911), 396-99; пор. Hiscox, *The New Directory for Baptist Churches*. Був надрукований лише розділ про асоціації; розділи стосовно конвенцій штату, зустрічей служителів та інші спільноти були пропущені.

^[103] Гіскокс, “О союзах,” 396.

^[104] *Ibid.*, 397.

^[105] *Ibid.*

^[106] *Ibid.*, 396.

^[107] *Ibid.*, 397.

^[108] Вінс, *Наши баптистские принципы*, 3-4.

^[109] *Ibid.*, 41-2, курсив додано.

^[110] “Союз общин баптистов,” *Бантмуст* 5

ників на щорічні збори та наділяють їх повноваженнями діяти від імені спільноти. Це одна з ключових характеристик розуміння союзу серед російських баптистів. У 1926 коли Союз трансформувався у федерацію союзів, це визначення змінилось: “Союз автономних та рівних помісних об’єднань (союзів) баптистів”.^[111]

Більшість лідерів вважали союз об’єднанням церков. Так М.Е. Якименко каже, що союз є “асоціацією церков для служіння на Божій ниві.”^[112] В.П. Степанов погоджується з цим визначенням: “Союз є об’єднанням церков.”^[113] Дей Мазаєв, обговорюючи програму з’їзду у 1912, наголошує: “загальне зібрання є зібранням не окремих членів, а церков, які приймають у ньому участь через своїх представників і, звісно, необхідно, щоб право голосувати належало виключно представникам церков.”^[114]

Василь Іванов формулює свої погляди в низці статей,^[115] що видають полеміку з новоутвореним Союзом євангельських християн.^[116] Це пояснює, чому він захищає використання назви

“баптист”^[117] та підтримує “союз”. Для нього “союз” — це просто “об’єднання”, що поєднує церкви, а не окремих віруючих.^[118] Він вказує, що об’єднання треба оцінювати відносно їх цілей та дій: “корисні вони чи ні”.^[119] Під корисністю він розуміє досягнення великих та важливих завдань, що стоять перед християнством та спонукають до об’єднання зусиль.^[120] Іванов переконаний, що оскільки завдання Союзу духовні та спрямовані на досягнення Божих цілей: “Будь яка недовіра до Союзу є огидною Богу та усім, хто любить Боже діло.”^[121] Іванов приписує всі непорозуміння Союзу та його цілей відсутності офіційно написаного та затвердженого статуту.^[122] Союз передбачає права та відповідальність усіх членів: тобто, обрані керівники здійснюють *керівництво* Союзом, в той час як всі члени підтримують їх та слухаються. Для Іванова керівництво є ніщо інше як реалізація духовних дарів та служінь в Церкві, як у 1 Кор. 12:28 та Еф. 4:11-12, а підтримка та послух всіх спільнот обґрунтовується 1 Пет. 5:1-5 та 1 Тим. 5:17.^[123]

добровільну асоціацію: “Союз складається з представників спільнот та помісних союзів, які під час щорічної конференції мають обирати голову союзу, його заступника та декількох членів Ради не більш як на три роки [...] Союз має вирішувати різні спори стосовно духовних та матеріальних питань через представників спільнот та помісних союзів на щорічній конференції,” див. Іванов, “О союзе (окончание),” 399. Це може ввести в оману стосовно поглядів Іванова на союз, однак більш прискіпливий аналіз заяв демонструє, що він вважає представників як тих, хто діє від своїх церков а не незалежно; союз діє як арбітр по відношенню до своїх членів. Такі погляди неможливо знайти у Гіскокса чи Павлова.

^[119] Іванов, “Что такое баптисты,” 3.

^[120] Ibid., 3.

^[121] Ibid.

^[122] Іванов, “О союзе (окончание),” 399.

^[123] Іванов, “Что такое баптисты,” 3.

(1908), 26; cf. “Протокол,” *Бантист* 10 (1909), 18; cf. “Проект устава союза,” *Бантист* 35(1910), 278, 300; Проект устава союза,” *Бантист* 44 (1910), 350; *Запись заседания пленума*, 72;

^[111] 26 *Всесоюзный съезд*, 99.

^[112] “Первый назидательный съезд,” 38.

^[113] Ibid.

^[114] Мазаєв, “О наших нуждах,” 10.

^[115] Іванов, “Что такое баптисты,” 1-3; Idem., Іванов, “О союзе (окончание),” *Бантист* 50 (1910): 398-99; Idem. Іванов, “О союзе,” *Бантист* 40 (1911): 316-317.

^[116] Див. узагальнення дискусії у Coleman, “The Most Dangerous Sect,” 45-49.

^[117] Він стверджує, що назва узагальнює головні положення віри, зв’язує з всесвітньою спільнотою та допомагає зовнішнім ідентифікувати рух російських баптистів та його вчення, див. Іванов, “Что такое баптисты,” 2.

^[118] Іванов, “Что такое баптисты,” 1, 3. В іншій статті його погляди на союз нагадують

Іванов підтримує переважаючий погляд на автономію помісної церкви, яка є правом церкви не погоджуватися з рішеннями щорічного з'їзду. Для Іванова влада Союзу полягає у “моральній авторитетності та мудрості його лідерів”.^[124] Об'єднання церков ніколи не передбачало владу над помісними церквами, і еkleзіологічні документи та трактати збалансовували ідеї об'єднання та автономії. Так, Статут 1907 року стверджує, що “Зібрання Союзу приймає рішення відносно питань управління союзом. Інші роздуми мають для церков цінність порад та рекомендацій”.^[125] Спроби збалансувати єдність у формі союзу з автономією помісної церкви є типовими для моделі союзу як об'єднання церков.^[126] На чому ж ґрунтується така ідея союзу?

Єдність у формі союзу. Дискусії з приводу єдності активізувалися після утворення Союзу євангельських християн у 1909 році та продовжувалися з різним ступенем інтенсивності до 1920, коли відбулася невдала спроба злиття двох союзів. Дискусії оберталися навколо таких біблійних текстів як От Ів. 17:21-23 та Еф. 4:5-6 а також богословських ідей, що походять з цих текстів.

Текст Ів. 17:21-23, відомий як Первосвященницька молитва Ісуса, посиляється на єдність учнів. Дехто з авторів розглядають молитву Ісуса як Його заповіт чи останнє побажання, що має обов'язкову силу.^[127] Так, Василь Іванов закликає Російських баптистів об'єднати зусилля та ресурси.

Він апелює до молитви Ісуса та вказує, що єдність — це умова для виконання Церквою завдання, яке полягає в наближенні Царства Божого:

Господь Ісус молився про єдність віруючих: “щоб були досконалі в одно, і щоб зрозумів світ, що Ти Мене послав і що полюбив Ти їх, як і Мене полюбив.” (Ів. 17:23). Світ, згідно слову Христа, тільки тоді пізнає істину, коли побачить єдність віруючих — союз. І ця єдність Божих дітей ми маємо розуміти не лише як єдність віри та вчення, вона має бути дійсною у житті та діях. Дві сили — духовна та матеріальна — мають бути явленими нероздільно разом.^[128]

Місіонерська дійсність послання Церкви пов'язана з єдністю. Іванов також дивиться на єдність баптистських церков в контексті Божого задуму: “всі спільноти по всій Росії мають об'єднатися в один потужний Всеросійський союз, щоб була одна Церква Христова у всій країні як ‘все тіло, складене і надійно сполучене різними зв'язками, в міру дії кожного окремого члена робить зріст тіла на збудування самого себе в любові’.”^[129]

Гавриїл Мазаєв, обговорюючи Ів. 17:21, виходить за рамки прочитання тексту як заповіді Христа та вказує на єдність Отця та Сина, а також єдність з ними, не лише як на зразок, а на шлях єдності:

Якщо ми розглянемо текст, що говорить про єдність, то побачимо, що він говорить більш серйозно, тобто глибше та більш фундаментально; там говориться, “щоб усі були єдині:

^[124] Ibid.

^[125] “Союз общин баптистов,” 26.

^[126] Сф. Одинцов, “О церкви,” 7; В.И. Синицын, “Церковь Христова,” *Бантист Укранины* 1 (1927), 22; “Вопросы по домостроительству,” *Бантист* 3 (1928), 23;

^[127] “Единая церковь Божия,” *Бантист* 1-4 (1914), 11, 12; Белоусов, “Первый назидательный съезд,” 38.

^[128] Иванов, “О союзе (окончание),” 399.

^[129] Иванов, “О союзе,” 317.

як Ти, Отче, в Мені і Я – в Тобі.” Тобто, необхідно перебувати у Отці та Його Сині Ісусі Христі і потім ця єдність буде не безпосередньо серед людей, а по-перше з Отцем та Його Сином Ісусом Христом, і ця єдність закладає підвалини для єднання всіх людей в одне. Тут, і лише тут немає більш юдея чи грека, варвара, скіфа, невільника чи вільного, чоловічої статі чи жіночої а Христос все у всьому. Така єдність тверда, фундаментальна та виправдана, і вона була, є і буде завжди.^[130]

Для Мазаєва Христос є одночасно причиною поділу серед юдеїв, поган та християн, а також точка, навколо якої вони можуть об'єднатися, оскільки Він зруйнував стіну розділення (Єф. 2:14).^[131] Приймаючи Христа різні групи людей входять, по-перше, в непорушну єдність з Богом і потім один з одним. Однак Мазаєв читає Ів. 17:21 і дискусію про єдність з євангельськими християнами через текст Єф. 4:5-6, 11-12, який відіграє функцію інтерпретаційної лінзи.^[132] Перший текст відомий як баптистський слоган “Один Господь, одна віра, одне хрещення,” а другий вказує на різні служіння в Церкві. Хрещення та рукопокладання служителів – це питання, розуміння яких у євангельських християн та баптистів відрізнялось. Таким чином, Мазаєв пропонує виключно баптистське тлумачення Ів. 17:21, що ґрунтується на конфесійних засадах та спільних практиках.^[133]

Російські баптисти бачили єдність переважно у формі конфесійного

союзу. Іванов каже, що “ всі спільноти по всій Росії мають об'єднатися в один потужний Всеросійський союз, щоб була одна Церква Христова у всій країні як ‘все тіло, складене і надійно сполучене різними зв'язками, в міру дії кожного окремого члена робить зріст тіла на збудування самого себе в любові’.”^[134] Для Іванова Союз баптистів є виявленням вселенської Церкви та формою єдності, без якої виконання бачення, коли “царства світу стали Царством Господа нашого і Христа Його, і царюватиме Він на віки вічні” (Об'яв. 11:15) є неможливим. Тимошенко, обговорюючи організаційні форми єдності, схиляється до одного Російського союзу баптистів та відхиляє регіональні союзи як такі, що розпорозують ресурси.^[135]

Єдність у формі союзу передбачає видиме вираження.^[136] Як зазначав Іванов, єдність включає не лише спільність у питаннях віри та вчення, а також в житті та діях. Це означає єдність у формі союзу, яку можна побачити та яка може переконати світ повірити церковній звістці.^[137] Ще один баптистський лідер, Олександр Ананьїн, відповідаючи на питання, де Писання говорить про союз, вказує на Ів. 17:21, наголошуючи, що єдність вкорінена у відносинах Сина та Отця; та Еф. 4:3 закликаючи зберігати єдність Духа в союзи миру. Він не погоджується з “чудернацькою молотканською думкою”, що союз передбачає лише духовну спорідненість. І хрещення і Вечеря Господня є видимими, говорить Ананьїн, тому “наш

^[130] Г.И. Мазаев, “О единстве,” *Бантисм* 6 (1909), 9.

^[131] Ibid.

^[132] Мазаев, “О единстве”.

^[133] Cf. Тимошенко, “Согласованность работы,” 28.

^[134] Иванов, “О союзе,” 317.

^[135] Тимошенко, “Согласованность работы,” 29.

^[136] Альтернативний погляд дивись у Вінса, який каже, що Церква – це організм, поширений по всій землі і є “невидимою Церквою, оскільки вона не є видимою організацією,” у *Наши баптистские принципы*, 20.

^[137] Иванов, “О союзе (окончание),” 399.

союз також має виражатися у видимій організації: з'їздах, раді, проповідниках".^[138] За цим твердженням стоїть певна логіка: Російські баптисти, наслідуючи баптистів Німеччини та Англії вважали хрещення та причастя засобами благодаті, що встановлені Богом, щоб "привернути грішників до Себе та надати їм спасіння, що здобу- те Христом".^[139] Вони вірили, що че- рез хрещення людина приєднується до видимої церкви на землі,^[140] в той час як Вечеря Господня – це засіб свідкування про Христа, тісного спілкування з Ним та видиме вира- ження спільності святих. Таким чи- ном, видима форма є одночасно вира- женням та засобом сопричастя у не- видимому.

ВІД РАДИ ДО СОЮЗУ (1944–1990)

Структура: від Ради до Союзу

Союз пройшов трансформацію від ради служителів (ВРЄХБ), яка уособлювала церкви та діяла від їх імені, до союзу церков. ВРЄХБ з 1944 по 1962 *де факто* замінила собою союз цер- ков, і лише у 1963 союз знов повер- нувся до практики з'їздів.

Статут 1944 року не уточнює скла- дається союз з церков чи особистос-

тей.^[141] У 1944 році існувало три регіо- нальні угруповання церков: українсь- ке, білоруське та північно-кавказь- ке^[142] та два рівні поділу: республі- канський та обласний.^[143] У 1947 вво- диться районний.^[144] У 1959 році ста- тут повертається до визначення союзу як "об'єднання віруючих" замість об'єднання церков.^[145] ВРЄХБ збері- гає статус "центрального керівного органу", який "призначає та усуває старших пресвітерів та контролює їх загальну та фінансову діяльність".^[146] Внаслідок протесту церков статут 1963 року повертається до з'їзду як вишого органу влади, ВРЄХБ стає виконав- чим органом, що діє між з'їздами.^[147]

Наприкінці 1980-х відбувається суттє- ва критика централізації ВРЄХБ та намагання ввести більш демократичні процедури управління союзом.^[148] Сергій Савінський вимагав скасувати систему старших пресвітерів, повер- нутися до автономних об'єднань цер- ков та утвердити союз а не раду цер- ков.^[149] Пропозиція Савінського була схвалена у 1990 році та включена в статут.^[150] У 1989 Василь Логвіненко запропонував дві моделі реформи структури: (а) згідно першої моделі союзи республік мають зміцнитися, стати автономними та відповідальни- ми за утворення нових церков, на- вчання служителів, благовістя, видав- ництво та міжнародні та міжденомі-

рівні району були лише експериментом, зокрема у Курській області.

^[145] "Положение (1960)" пар. І.1.

^[146] "Положение (1960)" пар. ІІ.3 та ІІ.11.

^[147] "Положение (1963)" пар. ІІ.3.

^[148] А. Руденко, "Преодолеть административный гипноз," *Протестант* 9 (1989), цитовано у Назаркіна, "Протестантские конфессии," 66-67. А. Мельников, "В плену у прошлого," *Протестант* 2 (1990), 6; *Idem.*, "Централизация или единство," *Протестант* 8 (1990), 3.

^[149] С. Савинский, "К вопросу о структуре союза ЕХБ," *Протестант* 7 (1989), 5.

^[138] Белоусов, "Первый назидательный съезд," 38.

^[139] *Ibid.*

^[140] "Краткое вероучение баптистов. Член X: О Церкви Господней," *Баптист* 4 (1908), 1.

^[141] "Положение о Союзе ЕХБ," *Братский вестник* 1 (1945), 33-4.

^[142] "Всесоюзное совещание," *Братский вестник* 1 (1945), 37.

^[143] "Извещения ВСЕХиБ," *Братский вестник* 2 (1945), 42-44.

^[144] Я.И. Жидков, "Отрадное в жизни нашего братства," *Братский вестник* 3 (1946), 11. Стаття згадує, що старші пресвітери на

наційні зв'язки. Рада в Москві відповідає за видання та імпорту літератури, навчання служителів та викладачів в семінарії, розподілення людських та фінансових ресурсів для внутрішньої місії; (б) друга модель схожа на першу але зберігає існуючу "ієрархічну духовні сходи влади: помісна церква обирає пресвітера, обласне об'єднання – старшого пастора, республіканське – старшого пресвітера республіки, союз – голову союзу, заступників, генерального секретаря та інших".^[151]

Управління союзом

ВРЄХБ – це "керівний орган союзу євангельських християн та баптистів"^[152] що замінює собою з'їзд представників. Працівники союзу обираються з членів ВРЄХБ, процедура обрання не визначена.^[153] Статут 1948 вказує що Нові члени кооптуються у ВРЄХБ під час пленуму.^[154]

Старші пресвітери

Статут 1948 говорить про трирівневу систему союзу: ВРЄХБ – старші пресвітери республік – старші пресвітери областей.^[155] На певному етапі старші

пресвітери функціонували як класичні єпископи, хоча це не стосувалось їх статусу.^[156] Їх функції пояснюються в низці документів та публікацій.^[157] Функції змінювались але в цілому вони полягали в наступному: (а) нагляд за діяльністю помісних церков; (б) підтримка зв'язку з ними; (в) участь у виборах та посвяченні служителів; (г) вирішення локальних конфліктів; (д) представництво в органах влади; (е) сприяння єдності церков.^[158] На певному етапі їх функції перекривали відповідальність помісної церкви щодо дисципліни та обрання служителів.^[159] Микола Левинданто бачить служіння старших пресвітерів у світлі офісів даних для розбудови церкви.^[160] Він бачить, що функції старших пресвітерів схожі з функціями вчителів але титул краще відповідає статусу та більш зрозумілий для світської аудиторії.^[161]

Пресвітерські ради та наради служителів

З'їзд акцентував незалежність та самовизначення помісних церков^[162] та ввів регіональні ради служителів та регіональні наради служителів.^[163]

^[150] "Устав Союза ЕХБ," *Братский вестник* 3 (1990): 82-94.

^[151] "Очередной Пленум ВСЕХБ," 62.

^[152] Ibid.

^[153] Ibid., 33-4.

^[154] "Положение (1948)" пар. II.19.

^[155] Див. параграф III.22.b в "Положение о Союзе ЕХБ (1948)."

^[156] Я.И. Жидков, "Несколько слов о работе ВСЕХБ," *Братский вестник* 1 (1946), 34; Жидков, "Отрадное в жизни нашего братства," 11; пор. А.М. Бычков, "Отчетный доклад ВСЕХБ 42-му съезду," *Братский вестник* 1-2 (1980), 19. Жидков, "Взгляд назад," 8. Н.А. Левинданто, "О служении старших пресвитеров," *Братский вестник* 1 (1956), 49-50.

^[157] "Инструкция для уполномоченных ВСЕХБ," *История евангельского движения в*

Евразии (Одесса: ЕААА, 2005), CD-ROM, 4.0; "Положение о Союзе ЕХБ (1948)"; "Положение о Союзе ЕХБ (1960)". Жидков, "Несколько слов о работе ВСЕХБ," 34; Idem. "Наш отчет," *Братский вестник* 1 (1947), 14; Левинданто, "О служении старших пресвитеров," 48-52.

^[158] "Инструкция для уполномоченных ВСЕХБ".

^[159] "Положение о Союзе ЕХБ (1948)" пар. II.24. "Положение о Союзе ЕХБ (1960)," пар. II.22. Жидков, "Несколько слов," 34; більш описовий виклад функцій див. у Жидков "Наш отчет," 14.

^[160] Левинданто, "О служении старших пресвитеров," 49.

^[161] Ibid.

^[162] "Устав Союза," 53.

^[163] А.В. Карев, "Доклад генерального

Завдання рад полягає у допомозі старшим пресвітерам, посиленні їх авторитету та введенні колегіального прийняття рішень у регіонах.^[164] Право обирати старших пресвітерів, вирішувати важливі питання^[165] та вимагати підзвітності старших пресвітерів^[166] надано регіональним нарадам служителів.

Природа союзу

Розуміння природи союзу на цьому етапі поєднувало як традиційні уявлення на кшталт “братства”,^[167] так і певні відхилення, представлені використанням поняття “церква” по відношенню до союзу.^[168] Наприклад, Іван Моторін у своїй статті про єдність називає союзи євангельських християн та баптистів “церквами” що злилися у одну “церкву”.^[169] У Моторіна слово не відноситься ні до помісної ні до вселенської Церкви. В одному параграфі він визначає вселенську Церкву: “Церква Христа не є конкретною церковною організацією, яка об’єднана певними обрядами, догмами, канонами чи традицією. Вона є чимось більшим. Христова Церква – це зібрання віруючих всіх часів, племен та народів, викуплених кров’ю Христа. Церква є духовним тілом Христа, і Христос – Глава Церк-

секретаря ВСЕХБ,” *Братский вестник* 6 (1966), 23; “Устав Союза (1966),” 51.

^[164] Карев, “Доклад,” 32-33; “Устав Союза (1966),” 52.

^[165] Карев, “Доклад,” 32-33; “Устав Союза (1966),” 52.

^[166] Гарний приклад імплементації нового статуту зображено у М.П. Чернопяттов, “Пресвитерское совещание в Курске,” *Братский вестник* 1 (1969), 72.

^[167] Бычков, “Отчетный доклад ВСЕХБ 43-му съезду,” *Братский вестник* 3 (1985): 15-34. Я. Тервитс, “Братство любите,” *Братский вестник* 5 (1986): 27-29.

^[168] И.И. М[оторин], “Единство верующих,” *Братский вестник* 1 (1946), 19. Пор.

ви.”^[170] Моторін посилається на традиційну концепцію невидимої Церкви, що об’єднує правдивих віруючих всіх віків. Називаючи союзи “церквами” він використовує слово у обмежено деномінаційний спосіб.^[171] Церква більша за деномінаційні рамки ВРЄХБ і не є обмежена ними, хоча і присутня в них деяким чином. Такий слововжиток часто зустрічається в цей період. Ця думка підтримується щорічним звітом Якова Жидкова, де він говорить про “церкву євангельських християн-баптистів”, яку Бог насадив в СРСР разом з “іншими так званими історичними церквами”.^[172] Він уточнює, що “ця церква складається з багатьох церков, поширених по безкінечних просторах нашої батьківщини”.^[173] Такий вжиток можна інтерпретувати як рух до деномінаціоналізму у ВРЄХБ.

В іншій статті Жидков пояснює структуру керівництва ВРЄХБ, порівнюючи президію з “яскравими світильниками у домі Божому та стовпами, які тримають всю будівлю на великому фундаменті, наріжному камені – Ісусі Христі.”^[174] Слова “дім Божий” і “церква” застосовуються до союзу церков, який стоїть на плечах лідерів ВРЄХБ. Такі заяви можуть бути ознаками розбудови церковної структури та ієрархії, хоча їх також

К.В. Сомов, “Одно стадо и один пастырь,” *Братский вестник* 5 (1964), 32. Жидков, “Наш отчет,” 13.

^[169] М[оторин], “Единство верующих,” 19; Традиційне розуміння союзу як об’єднання див. “Положение (1944),” “Положение (1948),” “Устав Союза (1966),” “Устав Союза (1969),” “Устав Союза (1979),” “Устав Союза (1990)”.

^[170] М[оторин], “Единство верующих,” 20.

^[171] Сомов, “Одно стадо и один пастырь,” 32, 33.

^[172] Жидков, “Наш отчет,” 13.

^[173] Ibid.

^[174] Жидков, “Наш отчет,” 14.

можна інтерпретувати як красномовство та риторичу, що не вказує на трансформації баптистської ідентичності. Навіть враховуючи це застереження, можемо констатувати: зміна практик та сильна централізована структура ВРЄХБ схилиє до першого припущення.

Традиційне самовизначення “братство” залишається найбільш популярним у офіційних джерелах. Зазвичай воно стосується “союзу” та означає Союз євангельських християн та баптистів чи будь-який інший національний союз.^[175] Інколи слово має значення “конфесія”, вказуючи на всіх баптистів по всьому світу. Нажаль лише в двох публікаціях цей образ пояснюється, особливо його відношення до розширених структур. Так Олексій Бичков у доповіді 43-му з’їзду ЄХБ посилається на цю ідею в зв’язку з християнською єдністю,^[176] а Яніс Тервітс дає стислий біблійно-богословський виклад значення концепції.^[177]

Бичков так визначає братство: “Апостол Петро у своїм посланні каже: ‘любіть братство’ – 1Пет. 2, 17. Братство визначає внутрішню сутність церкви та означає союз у Христі. Тобто так було в часи апостолів. Але в наші дні ідея ‘братства’ частіше стосується віруючих, які об’єднані спільним сповіданням головних догматичних положень, мають єдине сповідання віри та Статут церковного устрою.”^[178] Бичков ототожнює “братство” з союзом у Христі та стверджує, що це визначає сутність Церкви. Тим не менш, він наголошує, що на даному етапі “братство” розуміють в кон-

фесійних та догматичних рамках, що відразу звужує цю ідею. Його роздумам над поняттям передую нагадування про сторічний ювілей з часу першого з’їзду євангельських віруючих у Петербурзі (1884). Він також нагадує про діло єдності в рамках Всесвітньої ради церков. Бичков згадує заклик Корфа та Пашкова – “Згадайте, брати, що Христос помер ‘також щоб зібрати і розпорошених дітей Божих і зробити їх одним’ [Ів. 11:52], і створити з них одне стадо, яке має одного Пастиря [Ів. 10:16]” – та Апостольський символ віри: “Вірую у..., святу християнську [sic!] Церкву, сопричастя святих”^[179] та посилається на три головних цілі ЄХБ: проповідь євангелії, духовне виховання та збереження єдності.^[180] Це натякає, що якимось чином “братство” пов’язано із здійсненням ідеї єдності серед віруючих.

Тервітс пропонує більш витончене та розроблене розуміння, вказуючи на те, що слов “брат”, від якого походить “братство”, окрім прямого значення рідних братів та сестер (Матв. 1:2) також означає співгромадян (Дії 3:17), будь-яку людину (Матв. 5:22), людей спільних інтересів та звання (Матв. 5:4), все людство (Матв. 25:40; Євр. 2:17). Слово почало означати “не лише сімейні чи національні відносини людей чи спільність їх інтересів а також спільність їх релігійних поглядів.”^[181] Для Тервітса “братство” в християнському сенсі має внутрішні та зовнішні характеристики. Перші пов’язані з народженням згори через Ісуса Христа: “Братство в християнському розумінні є там, де люди об-

^[175] Жидков, “Церковь Христова,” 5.

^[176] А. Бычков, “Отчетный доклад ВСЕХБ 43-му съезду ЕХБ,” *Братский вестник* 3 (1985): 15-34.

^[177] Я. Тервитс, “Братство любите,” *Братский вестник* 5 (1986): 27-9.

^[178] Бычков, “Отчетный доклад,” 16.

^[179] Ibid.

^[180] Ibid. Варіантне прочитання цілей див. в “Очередной пленум ВСЕХБ,” 59.

^[181] Тервитс, “Братство любите,” 27.

’єднані новим початком — новим народженням. Іншими словами, під час нового народження згори Творець Бог через Ісуса Христа стає нашим спільним Небесним Отцем. Якщо є ця основа, тоді такі люди є братством — живим організмом, що керується Святим Духом.”^[182] Нове народження є основою та силою, завдяки якій всі християни пов’язані з Богом та один з одним. В цій новій спільноті Христос є центром, навколо Якого всі об’єднані.^[183] В цій новій родині кожен член зберігає свою індивідуальність, хоча ця різноманітність не заважає єдності: “Божим чудом — плодом Голгофських страждань нашого Господа Ісуса Христа — є те, що не дивлячись на своєрідність кожного члена християнського братства, перемога одержана новим життям, новими прагненнями, які утворюють творчу єдність, оскільки ‘Ним створено все на небі й на землі... і все Ним стоїть’ — Кол. 1:16-17.”^[184] Слід зазначити, що критерій нового народження є непевним і в деяких випадках невпізнаним. Можливо саме тому Тервітс вводить зовнішню характеристику — любов-агапе.^[185] Така любов є плодом Святого Духа, Який допомагає віруючому судити погляди інших (1Кор. 2:12-15) та відрізнити істину від неправди (1Ів. 2:20), а також заохочує до взаємної покори.^[186] Все це знаходить вираження в тому, що Тервітс називає “духовною дисципліною” та “організацій-

ною дисципліною”.^[187] Перша стосується “баптистського слогану” — “один Господь, одна віра, одне хрещення” (Єф. 4:5) та передбачає “пізнання Божої любові”, в той час як друга передбачає “взаємну повагу та покірність” зросту у Христовій повноті (Єф. 4:11-13). Ідеї Тервітса нагадують погляд Бичкова на єдність братства, що базується на спільному сповіданні віри та церковному устрої.

Відділення Ініціативної групи у 1960-х спонукало ВРЄХБ до захисту єдності союзу з посиленнями на образи Тіла Христа. Так Єлізавета Каргель, дочка Івана Каргеля, вказує на буквальный послух Божій волі, що відкрита у Писанні, та наголошує, що розділення в Тілі Христа є не лише ознаками егоїзму та браку любові до Христа,^[188] що примушує Його страждати, але є гріхом перед Церквою. Розділення в Церкві також перешкоджають невірющим навернутися до Христа та шкодять віруючим.^[189]

Місіологічний компонент є найбільш виразним в її листі та деяких інших публікаціях.^[190] Сергій Фадюхін прочитує Ів. 17:21 в контексті Павлового вчення про єдність Церкви (Кол. 3:14-16).^[191] Він ставить єдність на фундамент Божого слова (Єф. 4:23-24) і вказує на існування “духовної єдності — внутрішньої, невидимої єдності”^[192] та видиме вираження єдності у формі хрещення та Вечері Господньої.^[193] Яків Духонченко додає до цього, що

^[182] Ibid.

^[183] Ibid., 28.

^[184] Ibid.

^[185] Ibid.

^[186] Ibid., 27-8.

^[187] Ibid., 28.

^[188] Е.И. Каргель, “О единстве верующих,” *Братский вестник* 5 (1965), 23-5; про мотив любові як ключовий рушій єдності див.

М.И. Каргель, “Голос братолюбия,” *Братский вестник* 4 (1966), 12-14.

^[189] Каргель, “О единстве,” 24.

^[190] А.П. Васкс, “Да будут все едино (Ев. Иоан. 17:21),” *Братский вестник* 6 (1966), 12; “Евангельские христиане баптисты в СССР,” (М.: ВСЕХБ, 1979), 12; Духонченко, “О духовном воспитании,” 56, 59; “Єдність християн — запорука навернення світу,” *Християнське життя* 4 (1989), 1.

^[191] С.П. Фадюхін, “Доклад о единстве,” *Братский вестник* 6 (1966), 61-7.

^[192] Фадюхін, “Доклад о единстве,” 62.

єдність Тіла Христа є “органічною єдністю. Вона походить з того факту, що кожен віруючий у Христа як свого особистого Спасителя є народженим згори, хрещеним Святим Духом і належить до Церкви. Святий Дух діє у Церкві в цілому та в кожному члені, змінюючи нас у образ Христа”.^[194] Це підштовхує до висновку, що союз церков сприймався як форма Церкви оскільки розділення в союзі ототожнювалися з розділенням Тіла Христа.

Заключення

Історичний огляд формування та трансформації структури союзу ЄХБ, а також уявлень про природу цього союзу дозволяє зробити попередні висновки.

По-перше, практика об’єднання церков передувє її теологічному осмисленню. Хоча в основі практики та різних форм об’єднання лежали досить чіткі уявлення про необхідність видимого виявлення єдності церкви та достичність кожної помісної спільноти до загальної місії Церкви, більш детальне обґрунтування вимагало наявності часу та добре підготовлених у теологічному сенсі служителів, які мали б змогу осмислити практику через призму традиційних баптистських уявлень. Це пояснює чому у 1920-ті роки виникають достатньо палкі дискусії з форми об’єднання, а також теологічного обґрунтування єдності та автономії помісної церкви. Адже саме тоді сформувалось покоління служителів, які були достатньо підготовленими, щоб осмислити ці явища та обґрунтувати їх теологічно.

^[193] Фадюхин, “Доклад о единстве,” 62-3; Сф. А.Е. Клименко, “Доклад о проделанной работе Президиума за 1976 год,” *Братский вестник* 2 (1977), 59; Духонченко, “О духовном воспитании,” 53.

^[194] Духонченко, “О духовном воспитании,” 52.

По-друге, треба констатувати, що більшість аргументів в бік єдності належить до так званих прагматичних засад: необхідність об’єднати ресурси та зусилля задля виконання покликання Церкви. Тим не менш, розуміння єдності у формі союзу та застосування до союзу церков образу Тіла Христа та братства вказує на наявність більш ґрунтовних засад, які ще потребують розвитку у діалозі з новітніми напрацюваннями сучасних баптистських теологів, а також представників інших теологічних традицій.

Нарешті, розуміння природи союзу серед баптистів у Російській імперії та СРСР є спробою поєднати у творчій напрузі уявлення про єдність Церкви у формі союзу та автономію помісної церкви. Потрібно зазначити, що подекуди гіпертрофоване наголошення автономії призводило до втрати розуміння важливості єдності церков у видимій формі. З іншого боку, посилення централізації структури призводило до нівелювання ролі помісної церкви. З точки зору автора цієї статті баптистським церквам треба переходити від мови автономії до мови свободи помісної церкви. Така зміна має на меті повернутися до традиційних баптистських уявлень про помісну церкву як таку, що вільна від будь-якого примусу з боку державних чи церковно-адміністративних структур, але яка не є вільною від видимої спільноти з іншими помісними церквами. Використання мови свободи помісної церкви та взаємозалежності церков, що втілюється у формі союзу чи об’єднання церков виводить роздуми про союз за рамки прагматики та вкорінює ці відносини в теологічних положеннях про Трійцю та союз віруючого з Христом. Саме ці питання потребують подальшого вивчення та розвитку.